

APIE MIESTO MUGĖS PATALPOSE ĮSIKŪRUSĮ UKRAINOS
KARO PABĖGĖLIŲ ATVYKIMO CENTRĄ IR PABĖGĖLIUS IŠ JO
TARNAUTOJO PERSPEKTYVOS

AURIDAS GAJAUSKAS

Nepriklausomas kuratorius, Lietuva

ISSN 1392-0588 (spausdintas)

ISSN 2335-8769 (internetinis)

<https://doi.org/10.7220/2335-8769.81.3>

2024. 81

SANTRAUKA. Šis straipsnis skirtas kritiškai apžvelgti Ukrainos karo pabėgėlių atvykimo centro, įsikūrusio Dresdeno miesto pagrindinėje parodų erdvėje *Messe Dresden* 2022 metų pavasarį ir vasarą, struktūrą ir veiklą iš jo tarnautojo perspektyvos. Straipsnyje pirmiausia sutelkiamas dėmesys į pastato istoriją ir jo vietą mieste, tada apibūdinama jo infrastruktūra ir bendriausi veikimo bruožai. Nors miesto valdžios atstovai pabėgėlių centrą traktavo kaip trumpalaikę galimybę apsistoti, daugelis čia gyveno ilgiau kaip tris mėnesius. Tai prisidėjo prie pabėgėlių gyvenimo kokybės, o patį centrą straipsnyje paskatino traktuoti daugiaprasmiškai, kaip „stovyklą“. Straipsnyje gilinamasi į vaikų ir kitų pabėgėlių bei „stovyklos“ darbuotojų santykius, apžvelgiamos struktūrinio smurto, daugiakultūriškumo ideologijos ribų raiškos tendencijos. Trumpai reflektuojamas atvykimo centro steigėjos, organizacijos „Johanniter Unfall Hilfe“ santykis su praktinėmis stovyklos veikimo gerinimo galimybėmis.

RAKTAŽODŽIAI: Harold Garfinkel, *Das Ankunftszentrum*, *Johanniter Unfall Hilfe*, Kurt Vonnegut, *Messe Dresden*, Werner Gitt, Hans Erlwein.

Tell me a story, Billy boy.
Kurt Vonnegut (1970: 27)

Dresdeno miesto mugės (vok. *Messe Dresden*) patalpose įsikūrusiame Ukrainos karo pabėgėlių atvykimo centre (vok. *Ankunftszentrum*) pradėjau dirbti 2022 metų balandžio mėnesį ir dirbau ten iki liepos mėnesio vidurio¹. Miesto valdžia priimti karo pabėgėlius rengėsi nuo pat karo pradžios 2022 metų vasario 24 dieną. Tam tikslui buvo sudaromi laisvų ir prieinamų butų sąrašai, atlaisvinamos mokyklų sporto salės, kambariai viešbučiuose ir slaugos namuose. Siekiant grąžinti mokyklų sporto sales mokiniams, patiriantiems ir taip apribojimų dėl Covid-19, kovo viduryje nuspręsta į vieną vietą perkelti priėmimo procedūras ir atidaryti pabėgėlių atvykimo centrą. Tada prasidėjo darbuotojų bei savanorių verbavimas.

Pagrindinės miesto parodų įstaigos, anksčiau Naujosios mėsinės (vok. *Neuer Schlachthof*) patalpos, pabėgėliams priimti ir apgyvendinti buvo paskirtos ne pirmą

¹ Šis straipsnis yra didesnio projekto dalis, kurio tikslas – ištirti infrastruktūrinio aktyvizmo potencialą mene, pagalbos teikimo pabėgėliams, pasipriešinimo pandemijoms ir socialinės atskirties mažinimo iniciatyvose. Pirmas šio projekto straipsnis „Apie COVID-19 tyrimų centrą Dresdeno kultūros rūmuose, jo lankytojus ir tyrimus iš testuotojo perspektyvos“ buvo paskelbtas *Darbai ir dienos*, 2023, t. 80, 15–30.

kartą. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje čia glaudėsi vokiečių pabėgėliai, buvo apgyvendinti ir JAV karo belaisviai. Karo pabaigos įvykiai liko atmintyje kaip didysis Dresdeno 1945 metų vasario 13–15 dienomis bombardavimas, kurį reflektavo Naujosios mėsinės rūsyje (dabar – miesto mugės drabužinėje) kartu su kitais belaisviais slėpęsis Kurtas Vonnegutas knygoje „Slaughterhouse-Five, or, The Children’s Crusade: A Duty-Dance with Death“ (1969). Žvelgiant į pabėgėlių atvykimo centrą iš istorinės pastato perspektyvos kyla motyvacija užimti jau anksčiau ir fiziniame erdvėje, ir istorijoje gimusią *liudininko* poziciją, kuri Vonneguto pusiau autobiografinėje novelėje atiteko optometristui ir kariuomenės kapeliono patarnautojui, karo belaisviui Biliui Pilgrimui. Matydamas, kad kol kas gana nedaug rašoma apie Ukrainos karo pabėgėlių atvykimo ar prieglobsčio centrus, nusprendžiau užimti Vonneguto atvertą liudininko poziciją šiuolaikybeje ir rašyti apie atvykimo centrą, darbuotojus ir gyventojus iš jo tarnautojo perspektyvos.

*Wir betrachteten den blauen Himmel, den kahlen Kastanienbaum, an dessen Zweigen kleine Tropfen glitzerten, die Möwen und die anderen Vögel, die im Tiefflug wie aus Silber aussahen.*²
Anne Frank (1992: 192)

Dresdeno miesto mugės, kurioje įsikūrė Ukrainos karo pabėgėlių atvykimo centras, pastatų kompleksas stovi Elbės upės vingyje. Pietinėje pusėje nuo likusios miesto dalies atskirta plataus dar XIX amžiuje įrengto potvyniams reguliuoti skirto kanalo (vok. *Friedrichstädter Flutrinne*) mėsinė su jai priklausančiais pastatais, siekiant patenkinti augantį mėsos produktų poreikį ir higienos reikalavimus, buvo pradėta statyti 1906 metais. Statybos baigtos 1913 metais. XX amžiaus pabaigoje pastatai buvo suremontuoti išsaugant architekto Hanso Erlweino pasirinktą *Heimatschutzarchitektur* stilių ir pristačius stiklinį kvadrato formos modernistinį vestibulį. Kai šiame pastate įsikūrusiame atvykimo centre pradėjo dirbti šio straipsnio autorius, iš viso į kaimynines šalis, UNHCR skaičiais, iš Ukrainos buvo atvykę per penkis milijonus asmenų, Vokietijoje jų buvo užregistruota apie tris šimtus penkiasdešimt tūkstančių, Dresdene – daugiau kaip septyni tūkstančiai³, o stovykloje gyvenamojo būsto laukė apie penki šimtai penkiasdešimt pabėgėlių⁴. Atvykimo centras mugės patalpose buvo padalytas į dvi dalis. Ketvirtoje salėje buvo

² „Mes stebėjome mėlyną dangų, pliką kaštono medį, ant kurio šakų žvilgėjo maži lašeliai, žuvėdras ir kitus paukščius, kurie giliame skrydyje kaip iš sidabro atrodė.“ Anne Frank (1992: 192).

³ Žr. Ukraine: Flüchtlingshilfe hat sich in Dresden eingespielt, *dresden.de*, paskelbta 2022 04 22, <https://www.dresden.de/de/rathaus/aktuelles/pressemitteilungen/2022/04/pm_081.php> [žiūrėta 2024 02 25].

⁴ Šiame straipsnyje kartais atvykimo centras (vok. *Ankufiszentrum*) bus vadinamas stovykla. Taip bus daroma ne tik dėl formalaus atvykimo centro panašumo į prieglobsčio centrus ar tradicines pabėgėlių stovyklas, kuriose pabėgėliai apgyvendinami ilgam laikotarpiui. Svarbi tokio traktavimo priežastis yra ta, kad būstų laukiantys žmonės dažnai pasilikdavo mugėje gyventi net iki trijų mėnesių ir ilgiau. Prastos gyvenimo sąlygos, kontrolė ir užsitęsęs viešėjimas mugėje neišvengiamai darė „atvykimo centrą“ panašų į istorinius jo pirmtakus, kuriuos tyrinėjo Foucault ir kiti autoriai (Plg. Foucault 1995).

apnakvindinami tie pabėgėliai, kuriems reikėjo tik pernaktoti ar pabūti ne ilgiau kaip keletą dienų, o antrojoje ir pirmojoje buvo apgyvendinami tie, kurie norėjo pasilikti gyventi mieste ir laukė būsto. Nuolatinių gyventojų (taip juos vadinsime skirdami nuo trumpam apsistojusių, pro šalį keliaujančių) socialinis gyvenimas daugiausia vyko antroje salėje. Ten buvo atgabenti konteineriai su dušais ir tualetais, įrengta valgykla, žaidimų kampai, kita infrastruktūra. Erdvės centre stovėjo *Die Ausgabe* – reguliariai keletui valandų atidaroma patalpa, kurioje išduodami higienos reikmenys, žaislai ir kitos priemonės. Judėjimą per šias sales ir patekimą į stovyklą griežtai kontroliavo už priėmimo organizavimą *Messe Dresden* patalpose atsakinga evangeliškos pakraipos „Šv. Jono iš Jeruzalės ligoninės riterių ordino“ (lot. *Ordo Fratrum Hospitalis Sancti Ioannis Hierosolymitani*) įsteigta organizacija *Die Johanniter Unfall Hilfe* (trumpiau *Die Johanniter* arba JUH). Be johanitų, atvykimo centre įsikūrė ir visoje stovykloje savo funkcijas vykdė, paslaugas teikė įvairiausios institucijos, pavyzdžiui, Socialinis (vok. *Sozialamt*) ir Sveikatos (vok. *Gesundheitsamt*) skyriai, apsaugos firma SDF, pagal autorines sutartis atvykę dirbti vertėjai, „catering“⁵ komanda ir kiti. *Die Johanniter* darbuotojai pirmiausia rūpinosi pabėgėlių poreikiais ir tuo, kad kiekviena institucija ar paslaugos teikėjas būtų jiems pasiekiamas. Stovykloje johanitai, atlikdami organizatoriaus vaidmenį, tarsi senojo krikščionių ordino riteriai⁶ sprendė ne tik praktines problemas, bet ir buvo atsakingi už komunikaciją, operatyvų reagavimą nutikus nelaimei bei įvairiausių dalykų (kaip antai vaistų, drabužių) pasiekiamumą.

Nors JUH yra krikščioniškos pakraipos organizacija, paklausinėjus paaiškėjo, kad nedaug jos narių yra praktikuojantys krikščionys. Tačiau kolektyvą sudarė nuolatiniai organizacijos darbuotojai, dirbantys joje daug metų, kai kurie jų – praktikuojantys religiją nariai ir tik vienam projektui prisidėję tarnautojai. Tarp pastarųjų buvo medijų, biologijos, girininkijos, juvelyrikos studentų, biologijos mokslų daktaras, vokiečių kalbos mokytoja, buvęs tango šokėjas, jaunas aerobikos treneris, socialinis darbuotojas ir kt. Daug johanitų savo ateities nesiejo su organizacija ir turėjo įvairiausių kitų tikslų, pavyzdžiui, aerobikos treneris planavo atidaryti sporto klubą, biologijos studentė planavo karjerą biochemijos laboratorijoje, socialinis darbuotojas su žmona buvo atidaręs mieste baletų mokyklą, biologijos mokslų daktaro laukė medžių kryžminimo projektas Tiuringene ir pan. Kai kurie iš jų užpildė organizacijos poreikius stovykloje, pavyzdžiui, medijų studentas pataisydavo kartais neveikiantį *Biemer*, kuris projektavo vardus tų, kuriems atėjo laišakai, ir kitą

⁵ Šiuo anglišku žodžiu vokiečiai vadino maitinimo komandą.

⁶ Verta paminėti, kad JUH buvo įsteigta „Šv. Jono iš Jeruzalės ligoninės riterių ordino“ 1952 metais išaugus sužeidimų ir mirčių skaičiui per eismo įvykius. Šiuo metu, kaip matyti iš *Die Johanniter* metinių ataskaitų (vok. *Jahresbericht Johanniter-Unfall-Hilfe*), dešimtis tūkstančių narių turinti organizacija teikia ne tik greitosios medicininės pagalbos, bet ir slaugos, pabėgėlių priėmimo, integravimo visuomenėje bei kitas paslaugas.

informaciją, o aerobikos treneris dažnai rengė sporto akcijas vaikams, nes žinojo daug žaidimų ir sportinių užsiėmimų. Vis dėlto vykdant užduotis svarbiausia buvo ne profesijos, o pagalbos teikimas, kurią galėtų suteikti beveik kiekvienas žmogus. Kartą vienas garbaus amžiaus darbuotojas juokaudamas pasakė: „Esu johanitas pagal išsilavinimą!“⁷

Organizacijos šūkis „Aus Liebe zum Leben“⁸ atspindėjo jos sprendžiamas problemas, o pats johanitų judėjimas po stovyklos erdves kartais irgi, kaip pats gyvenimas, buvo padiktuotas atsitiktinumų ir priklausė nuo to, kur juos kviečia apsaugos darbuotojas ar kolega per raciją. Kartais jis priminė laikrodį. Johanitai reguliariai kaip laikrodis „darė“ vadinamąjį „Runde“⁹, tada jie išeidavo trise ar penkiese iš biuro, neretai dviem grupėmis, ir eidavo tol, kol apeidavo visas erdves. To „pasi-vaikščiojimo“ metu jie tikrindavo tualetus ir dušus, ar neišbėgo iš konteinerių į salę ant žemės vanduo, tvarkydavo žaidimų kampus (vok. *Spielecke*), rinkdavo išmėtytus drabužius ir žaislus ir pan. Taip eidami jie neužeidavo į pirmą salę, skirtą miegoti. Tačiau atsitiktinio judėjimo požiūriu jie galėjo pasirodyti bet kur – tiek šiukšlių konteinerio viduje (nes reikėjo išlyginti su konteinerio kraštų briaunomis per aukštą, išmestą, sugadintą baldą), tiek pirmoje, vien miegojimui skirtoje salėje. Įvykus nelaimėi, tarkime, konfliktui arba susirgus asmeniui, jie skubėdavo ten, kur buvo iškviešti. Labai dažnai tarp jų būdavo profesionalus pirmosios medicinos pagalbos teikėjas (pavyzdžiui, felčeris), nors visi johanitai yra baigę pirmosios psichofizinės ir medicinos pagalbos kursus. Neklystume pasakę, kad atsitiktinumų elementas yra vienas būdingiausių pabėgėlių priėmimo praktikos aspektų, kuris reikalauja aktyviai dalyvauti įvairiose situacijose: ar tai būtų prikakota automatinė drabužių džiovinimo mašina (tokiu atveju reikėjo informuoti valymo komandą), ar *Bobby Car* lenktynės pasaulinę vaikų dieną kieme, ar ketvirtos stadijos vėžiu sergančios ir stipriai negaluojančios ligonės pervežimas į ligoninę. Glaudus atvykimo centro organizavimo ryšys su kasdieniu gyvenimu ne tik akivaizdus, bet ir toks svarbus, kad juo paremta visa veiklą ir įvykių atskaitomybė. Ji akivaizdžiausia pamainų perdavimo metu, kada pamainos vadovas (vok. *Schichtleiter*), pritariamas operacijų vadovų (vok. *Ansatzleiter*) arba tų johanitų, kurie tam tikru klausimu daugiau žino, kalba remdamasis įvykių registro sąrašu. Vadovo balso tonas yra žemas, niūrus,

⁷ Viena vertus, šis pasakymas gali reikšti tai, jog darbuotojas yra baigęs slaugytojo ar kitus kursus, net įgijęs aukštąjį išsilavinimą *Die Johanniter* aukštojoje mokykloje Berlyne. Antra vertus, juo gali būti pabrėžiamas žmogiškas santykis, kuriam, girdi, nereikia išsilavinimo, kuris pasireiškia natūraliai. Visai taip, kaip tam įkvėptų organizacijos šūkis.

⁸ „Iš meilės gyvenimui.“

⁹ Žodžiu *Runde* tradiciškai vokiečių kalboje įvardijamas žmonių ratas, pavyzdžiui, sėdinčių aplink laužą, ir šiuo atveju reiškia socialinio santykio subversiją į „apžiūrėjimo“ praktiką.

jam baigus kalbą, jį pakeičia toliau tarytum kalbanti tylą¹⁰. Tik pamainos vadovui davus ženklą johanitai stojasi, sveikinas, palieka ofisą. Ne tik pamainą lydintis niūrus pamainos vadovo balsas, kuris skamba kaip nuosprendžio skelbimas, leidžia pasakyti, kad visi įvykiai stovyklos kasdieniame gyvenime yra traktuojami būtent remiantis šia kasdienybės redukcija. Tie patys įvykiai gali kartotis, nes jų atsiradimo priežastys nėra reflektuojamos. Heroldo Garfinkelio teigimu, kai įvykiai kartojasi, čia jie vėl įvyksta „tarytum pirmą kartą“¹¹.

Nepaisant to, kad tokia kasdienio stovyklos gyvenimo ir johanitų organizacijos santykio refleksija siūlo pastebėti ir įvertinti johanitų priėmimo ir rūpinimosi (kitaip tariant, svetingumo) praktikos universalumą, net nepailstamumą, ji taip pat skatina ją palyginti su čia pat buvusios Naujosios mėsinės aplinkoje, lauke, eksponuojama XX amžiaus pradžios vokiečių skulptoriaus Georgo Wrba kūryba, kurios viena skulptūra bando pralinksinti ant kiaulės, tarytum nepaklusnaus produkto, *beveik* jojančiu mėsininku¹². Viena vertus, dėl to, kad gyvūnai traktuojami vien tik kaip *produktai*, šiuo metu įvairios kompanijos ir neretai ūkininkai jais nesirūpina ir laiko žiauriausiomis sąlygomis (Barber 2024). Kita vertus, gyvūnų teisių nepripažinimas „žmonijai“ nuolat atsiska tarytum antru lazdos galu – pačių žmonių nepajėgumu išplėsti savo legalias teises, kai to jiems reikia labiausiai (Wright 2022).

Dresdeno miesto mugėje įsikūrusiame atvykimo centre, kaip ir kitose prieglobsčio centruose, tualetais, dušais, miego zonomis buvo naudojamosi bendrai, trūko įvairiausių daiktų, kaip antai: žaislų, maisto gaminimosi ir kitų priemonių (plg. Sarah Fichtner & Hoa Mai Tràn 2019: 114). Tai paveikė gyventojų psichinę ir fizinę sveikatą, jų tarpusavio santykius, ypač – vaikų elgesį. Iš vienos pusės, „neatsakingas“ arba „netinkamas“ vaikų elgesys atsispindėjo skirtingiausių priemonių, pradedant mažiausiais vaikų žaislais ir baigiant biliardo lazdomis, destrukcija. Buvo galima stebėti daug tiesioginio nepaklusnumo atvejų, kai buvo bandoma per jėgą įsibrauti į *Die Ausgabe* norint įsitikinti, kad ten tikrai, kaip buvo pranešta per

¹⁰ Jei šį ritualą skaitytume J. Derrida „Geschlecht III“ kontekste, kur jis tyrinėja Heideggerio dekonstrukcijos ir Traklio poezijos santykius, manytina, galėtume daryti tokią išvadą: pauzė, kurią girdime johanitų pamainos perdavimo pabaigoje, tai erdvė, kuri paliekama pagrindinio tono surenkamam garsui. Sprendžiant iš šio tono, johanitų pamainos perdavimas (kaip, beje, ir Traklio poezija) priklauso ar yra artimas krikščioniško eilėraščio tradicijai. Vis dėlto straipsnio kritika, kuri parodys, kad JUH į savo praktikos lankstumą kreipia nedaug dėmesio, leidžia manyti, jog JUH labiau siekia galią sutelkti, o ne ja kaip nors krikščioniškai ar metodiškai dalintis.

¹¹ Šios pastabos yra beveik tokios pat, kurias pateikė Haroldas Garfinkelis studijoje apie etnometodologiją, dar septintame praėjusio amžiaus dešimtmetyje ištyręs Los Andželo savizudybių prevencijos centro ir kitų įstaigų darbą (Garfinkel 1967).

¹² Kalbama apie kūrinį, kuris kartais vadinamas „Mėsininkas su kiaule“ (*Metzger mit Schwein*). Nors ir rašoma, kad skulptūra yra „gyvybinga ir persmelkta humoro“ (Eilfeld, Hänsch 2016: 150–151), ji galėtų būti ir neteisingo žmogaus santykio su gyvūnais simbolis. Realistinė skulptūra, vaizduojanti kiaulę apsižergusį ir dėl jos nepaklusnumo *vos ne jojantį* mėsininką, verčia matyti „gyvą padarą“ tik kaip „nepaklusnų“ maisto produktą. Kaip gyvūlys gali būti redukuotas į produktą, taip nuo karo bėgantis žmogus gali būti redukuotas į pabėgėlį, iš akių išleidžiant jo individualias ypatybes.

langelį, nėra siekiamo žaislo ar saldumynų, arba, atėjus laikui išnešti iš žaidimo aikštelės *tramboliną* arba atšokamasias piliis (vok. *Hüpfburg*), vaikai neklaušė nei prašymų, nei liepimų iš jų išlipti. Tai tiesiogiai paveikė pagalbos ir prieglobsčio ieškančius asmenis. Pavyzdžiui, dauguma stovykloje dirbančių vertėjų buvo rusakalbiai, namuose turėjo knygų rusų ir ukrainiečių kalba ir būtų mielai pasidaliję jomis su jos gyventojais. Tuo tikslu buvo paprašyta, kad *Die Johanniter* vadovybė antroje salėje leistų suformuoti nedidelę atvirą bibliotekėlę, tačiau prašymas buvo „mačistiškai“ (dauguma JUH aukštesnes pareigas einančių darbuotojų savo elgesiu ir komunikacija pabrėžia savo priklausymą „stipriajai“ lyčiai) atmestas argumentuojant, kad vaikai „pradės žaisti jomis biliardą ir tas knygas sudegins...“¹³ Viena vertus, destruktvyvaus santykio su interjeru ir žaislais atspindžiai gali būti fiksuoti įvairiuose įsakymuose, kaip antai koordinatoriaus įsakyme, kuris kabėjo sandėlyje: *Bälle bitte nicht einfach so rausgeben, sondern Spielaktion immer von Johanniter Personal beaufsichtigen lassen.*¹⁴ Kita vertus, buvo galima stebėti daugybės vaikų pastangas derėtis ir skirtingo intencionalumo veiksmus, kuriais jie siekė apsaugoti savo interesus „pasauliu virstančioje stovykloje, kad galėtų praktikuoti savo veiklą“ (angl. *to exercise agency*)¹⁵. Pasitaikė, kad, atsakydami į retkarčiais jiems duodamus pro langelį saldinius, tai vienas, tai kitas berniukas pavaišindavo sausainiais budėtojus „sklade“, o viena gal dešimties metų mergaitė keletą kartų atėjo aukštai rankoje tartum pokylio padavėja nešdama lėkštę su sausainiais, kad pavaišintų čia dirbančius johanitus ir vaikus, kurie būriavosi prie *Die Ausgabe* langelio. Šiame kontekste išsiskyrė ir romų šeima, kurios vaikai vieną dieną atnešė *Bobby Car* ir vaikišką dviratį, kad juos paliktų *Die Ausgabe* kartu su kitais čia laikomais *Die Johanniter* lipdukais paženklintais paspirtukais (vok. *Kinderroller*), vadinamaisiais pusiausvyros treniruokliais (vok. *Gleichgewichtstreiner*), balansiniais dviratukais (vok. *Lauftrad*) ir kitais žaislais. Kai paklausiau, ar jie norėtų čia laikyti savo asmeninius žaislus, jie pasakė, kad žaislai skirti visiems vaikams. Tokiu būdu romų ir kitų vaikai tartum pakeitė savo statusą iš paramos laukiančio į ją teikiančio, taip jie prisidėjo prie „vokiečius“ ir „Vokietiją“ šiame kontekste jų akyse reprezentuojančių johanitų.

Šių praktikų ir su jomis susijusių intencijų bei poreikių nereflektavimas neigiamai paveikė stovyklos gyventojų kokybės kūrimą, o kartą virto didesnio kultūrinio

¹³ Lauke, pietinėje pusėje, šalia įėjimo į antrą salę stovėjo nedidelė, telefono būdelė primenanti *Die lese Zelle*, bet ji buvo pilna knygų vokiečių kalba.

¹⁴ „Kamuolius ne šiaip išduoti. Bet žaidimų akcijas stebint johanitų personalui rengti.“

¹⁵ Spręsdami iššūkius, su kuriais vaikai susiduria pabėgėlių stovyklose, sociologai vaikus „traktuoja kaip reliacinčius, patiriančius subjektus su „generaciškai“ sutvarkytu pasauliu, kurį jie paveldi ir su pajėgumu intencionaliai veikti, kad apsaugotų savo interesus tame pasaulyje“. Vadovaudamosi šiuo požiūriu, cituojamos studijos autorės atkreipia dėmesį į tai, kad „kasdienio vaikų gyvenimo praktikų konstravimas pabėgėlių stovyklose remiasi derybomis su socialinėmis struktūromis ir suaugusiųjų galia, kurie siekia reprodukuoti jų ir kaip pabėgėlių, ir kaip vaikų statusą“ (Scott, Trang Le 2010: 136).

pubūdžio konflikto. Vienas *Die Johanniter* darbuotojas, pedagogas parodė puikią iniciatyvą ir suorganizavo stovykloje vokiečių kalbos mokymosi klasę (vok. *Unterrichtsraum*)¹⁶. Mugės vadovybė tam tikslui suformavo erdvę prie šiaurinio išėjimo, šalia žaidimų kampo, aprūpino reikalingiausiomis priemonėmis ir baldais. Toje nerakinamoje, atviroje erdvėje spėjo įvykti tik keletas pamokų, į kurias ateidavo po penkis ar šešis vaikus. Tada buvo pranešta, kad klasė yra nuniokota, baldai išvartyti, popierius suplėšytas ir pan. Užsiėmimų klasės iniciatorius nurodė, kad taip padarė *Ziganer* šeimų vaikai. Paklaustas, kodėl jis juos vadina *Ziganer*, o ne *romais*, biologo diplomą turintis, anksčiau vokiečių kalbos mokytoju suaugusiųjų mokykloje dirbęs, lotynų kalbą gerai mokantis ir poeziją rašantis johanitas nurodė, kad šiuo žodžiu jie patys save vadina. Jo padaryta klaida galėjo būti ta, kad jis „reapropriavo ribinį žodį“ (Star 2002: 111), o kartu ir santykius, tarytum būtų bendruomenės narys. Nors romų bendruomenės atžvilgiu jis pats greičiausiai buvo *gadjo*, tai reiškia „sėslų“, „ne čigoną“, o kartais net „amoralų“, „atstumiantį“, „nešvarų“ ar „kvailą“ (Lewy 2000: 11; Kenrick 2007: 58). Jei romų vaikai (kai kurie jau paaugliai) ir siekė derybų, o kitoje situacijoje, kaip buvo matyti, jie to siekė, tai šiuo atveju tokios galimybės tiesiog negalėjo būti iš anksto. Žinoma, kad romų istorija Europoje, taip pat Vokietijoje ir Ukrainoje, yra ilga persekiojimų, išvaryimų, engimo ir sisteminio naikinimo istorija (Lewy 2000; Ioanid 2008; Crowe 2007). Tyrimai skelbia, jog ir XXI amžiuje romų šeimos dažnai atsisako leisti vaikus į mokyklą todėl, kad ji žinoma kaip romų diskriminavimo ir net fizinio žeminimo vieta (Schenk 2023; Kenrick 2007: 58). Po įvykusio konflikto mugės vadovybė pasiūlė užsiėmimų klasę perkelti į atskirą, iš transporto konteinerių suformuotą, patalpą kieme, padarytą sujungus du ar tris konteinerius. Erdvė buvo rakinama, su langais, šviesi, viduje stovėjo stalas, suolai, dvi rašyti žymekliais skirtos lentos, minkšta kėdė „mokytojui“, spintelė su kriaukle ir net bazilikas ant palangės. Po incidento „mokyklėlės“ iniciatorius daugiau mokytį nenorėjo, jį pakeitė keletas vertėjų. Jų kukliose klasėse vokiečių kalbos buvo mokomi ir suaugusieji.

Kitas romų pasirodymo centre pavyzdys – nemažo, gal aštuonių žmonių būrio atvykimas trumpai apsistoti ketvirtoje salėje. Galėjo būti viena didelė, bet veikiausiai buvo dvi mažos (tai leistų grupę apibrėžti kaip klaną) šeimos. Būrelyje buvo garbaus amžiaus moteris, keletas jaunų žmonių, visi kiti vaikai, pora visai mažų.

¹⁶ „Mokyklėlės“ steigis įsiterpia tarp ukrainiečių vaikų mokymo organizavimo mieste ir jų atvykimo į miestą. Kai kurie vaikai stovykloje netrukus pradėjo lankyti mokyklą, kitiems teko laukti ilgiau. Įsteigus klasę bandyta papildyti labai siaurą, bet svarbią integracijos į gyvenimą mieste dalį. Praėjus dviem mėnesiams nuo karo pradžios, Dresdene buvo užregistruota 2613 pabėgėlių vaikų. Planuota, kad dauguma jų, kaip skelbta miesto valdžios pranešime spaudai, bus priimti į vaikų darželius ir mokyklas. Dresdeno valdžia planavo atidaryti ir mokyklą ukrainiečių vaikams. Į ją buvo numatyta priimti apie 400 vaikų. Žr. Dresden nimmt Schule für ukrainische Kinder in Betrieb. dresden.de, paskelbta 2022 04 02, <https://www.dresden.de/de/rathaus/aktuelles/pressemitteilungen/2022/04/pm_069.php> [žiūrėta 2024 03 06].

Vyrų nebuvo¹⁷. Atvykėlės apsistojo tik keletui dienų, o paskui iškeliavo. Kolegos mane informavo, kad atgal į Ukrainą. Ukrainos pabėgėlių kelionės į Europą, kaip ir kitų pabėgėlių, ne visada vyksta kaip vienos šeimos ar kito socialinio vieneto kelionė iš taško A į tašką B. Daugumai jų nesiseka rasti prieglobsčio, neatlaiko įvairiausių kelionės sunkumų ir užuot pasiekę kelionės tikslą, kur galėtų pailsėti, apsisprendžia grįžti į savo šalį. Taip kelionė tampa kelis kartus ilgesnė ir sunkesnė. Daug keliautojų šeimų dėl skirtingų priežasčių turi palikti savo šeimos narius kelyje, nemažai jų (pavyzdžiui, sunkių ligonių) kelyje miršta. Kadangi keliautojoms buvo patvirtintas teigiamas Covid-19 testas, jos buvo apgyvendintos ketvirtoje salėje atskirai suformuotoje erdvėje, skirtoje pabėgėliams, kurių testai buvo teigiami. Keliautojoms išvykus, toje vietoje buvo juntami itin nemalonūs kvapai, miegmaišiai buvo šlapi nuo prakaito, ant grindų ir stalų buvo daugybė maisto dėžučių iš laikinai apsistojusių asmenų valgyklėlės šaldytuvo, krūva paliktų nešvarių drabužių. Kažkas pastebėjo, kad dėžučių buvo paimta daug daugiau negu buvo žmonių, taigi elgtasi ne pagal taisykles. Atvykėlių situacija paradoksaliai priminė vokiečių mitus apie romus ir tų dviejų tautų santykių istoriją. „Nehigieniški“, „nekomunikabilūs“, „nesilaikantys taisyklių“, būtent tokie, kokius, sekdamas romantiniais idealais, nacistinė Vokietija kažkada išskyrė supriešindama juos su gamtą mylinčiais, nepaprastai švariais ir gražiais, arijų kraujo turinčiais romais (Margalit 2002: 22). Stovykloje tą kartą apsistojo ne Europos sėsliųjų tautų dėmesio centre nuo XVII amžiaus garbinama gražuolė „čigonaitė“ su ją lydintais muzikantais, o „sena“, „negrąži“, „nehigieniška“ burtininkė „ir kiti“ (plg. Pym 2007). Nors *Die Johanniter* (paminėtina, kad jų nesenkančio ir intensyvaus vyriško dėmesio spinduliuose maudėsi keletas gana jaunų ir neabejotinai gražių moterų) ir neskleidė tokio mito, vis dėlto santykių situacija bei erdvė jam skleisti ir pasitvirtinti tiko idealiai. Per visą laiką, kurį praleidau stovykloje nuo balandžio iki liepos mėnesio, ketvirtoje erdvėje, skirtoje trumpam apsistoti ar permiegoti, atvykusiųjų salėje taip ir neatsirado galimybė keliautojui išsiskalbti ir nusimaudyti (į antrą salę juos įvesti buvo draudžiama), o maistas dėžutėse buvo visai ne valgis, bet du labai sausi ir nemaistingi sumuštiniai.

Stovykloje dažnai atsinaujindavo ir susipindavo pabėgėlių, kurie „buvo pavojuje“, ir pabėgėlių, kurie „kelia pavojų“, diskursai (Mokre 2022: 225). Kartą antroje salėje pastebėjęs jauną stovyklos gyventoją vienas johanitas garsiai (tam vyrui nenuėjus toli) manęs paklausė, ar šis neturėtų būti Ukrainoje ir kovoti karo lauke, o ne būti čia. Jo klausimas nuskambėjo kaip dar 2016 metų pavasarį per Donaldo Trumpo rinkimų kampaniją ištarti žodžiai:

¹⁷ Tyrimo, atlikto nuo 2022 metų gruodžio iki 2023 metų sausio ir paskelbto „The Brussels Times“, duomenimis, kas ketvirtas pajėgus kariauti romas iš 400 000 bendruomenės Ukrainoje dalyvavo kare, o jų šeimos ir toliau susiduria su įvairiomis represijų formomis. Jiems kliudoma išvykti į Europą, čia jie taip pat susiduria su didelio masto socialine atskirtimi (Apelblat 2023).

Pažiūrėkit, kas dedasi visoje Europoje. Tai betvarkė, ir mums jos nereikia. Kai pažiūri į tą migraciją, matai tiek daug jaunuų, stiprių vyrų. <...> Ir tu nori klausti: „Kodėl jie nesikauna?“ (Plg. Mokre 2022: 229)¹⁸

Iš vienos pusės, etnografų, kurie pabėgėlio ir jį priglaudusios šalies santykį reflektuoja per trinarę „aukos“, „nusikaltėlio“, „gelbėtojo“ logiką, požiūriu taip atpažintas pabėgėlis yra tartum perstumiamas į „nusikaltėlio“, ne tik „bailio“, bet ir „sukčiaus“, „apsimetėlio“ (vok. *Scheinasyllant*) statusą ar vaidmenį (Wihstutz 2019: 229). Iš kitos pusės, dėl vyraujančios mąstymo logikos¹⁹ moterys paprastai išskiriamos kaip labiau pažeidžiamos negu vyrai, jų galios suvokiamos esančios opozicijoje, santykis su jomis stovykloje irgi transformuodavosi į viktimizuojantį. Kartą vienas johanitas atėjo į būstinę ir visiems, kurie joje buvo, pranešė, kad antros salės kiemelyje rūko nėščia moteris. Kurį laiką tuo buvo grupėmis piktinamasi, o paskui tema buvo lyg ir pamiršta. Ne vieną kartą moterys buvo įvardytos kaip *alkoholisiert*, o viena jų „su draugėmis“ buvo atpažinta kaip „išgėrusi“ vaikščiojanti po uždara, nuolatiniais gyventojams neprieinamą, uždraustą vaikščioti kiemą (šiuo kiemu kaip rūkymo vieta daugiausia naudojosi *securitas* darbuotojai). Šiuo požiūriu keliamas klausimas ne dėl to, ar jų elgesys yra geras ar blogas, o dėl to, kad nuolat vyksta šių asmenų kaip abstrakčių subjektų vertinimas be jų pačių santykio su savo kūnu ir esamoje refleksijos situacijoje stovyklos darbuotojai nejučia atlieka jau ne tik „gelbėtojo“, bet ir simbolinį „aukos“ vaidmenį. Šiuo požiūriu išskirtinas „nekaltos aukos“ fenomenas, kuris skatina ne tik praktikas ir veiksmus, paremtus moraliniu ir net religiniu įsivertinimu, bet ir teise nuvertinti, tiesiogiai ar netiesiogiai bausti, negirdėti tų, kurie šių moralinių standartų neatitinka, pažeidžia ar jais neseka (plg. Wihstutz 2019: 229).

Nors tiesioginio religinių pažiūrų platinimo nepastebėta²⁰, jų šaltinių stovykloje buvo. Pavyzdžiui, *Die Ausgabe*, greta kitų daiktų buvo aštuonios 2022 metais

¹⁸ „Look at what’s happening all over Europe. It’s a mess and we don’t need it. <...> When you look at this migration, you see so many young, strong men. <...> And you’re almost like, ‘Why aren’t they fighting? You don’t see that many women and children.’“

¹⁹ Viktimizacijos kritika pabrėžia, kad sąvoka *pabėgėlis* nuo Šaltojo karo pabaigos (nors šiuo aspektu kritikuojama ir Ženevos konvencija) išskiriama per „kenčiančio kūno“ sampratą, iš dalies skiriamą per klasikinį lyčių pasiskirstymo vaidmenimis filtrą, kuris numato, kad moteris yra „silpna“ ir „pasyvi“, o vyras yra „stiprus“ ir „aktyvus“. Taip moterys demotyvuojamos traktuojant jas kaip nepajėgiančias susikurti individualaus gyvenimo, joms priskiriami dažnai absurdiški idealai, susiję su „geros moters“ reprezentacijomis, o vyrai apskritai išskiriami iš pabėgėlių. Genderizuota pabėgėlio sąvoka veda prie pagalbos pabėgėliams teikimo, kuris veikia kaip atsakas į tą pagalbos poreikį pamirštant jų legalias teises (plg. Mokre 2022: 226–227).

²⁰ Su „netiesioginiu“ krikščioniškųjų vertybių platinimu reikėtų sieti maltietišką kryžių, kuriuo buvo pažymėta johanitų apranga, dauguma žaislų, šiais simboliais net buvo papuošti saldainiai. Organizacijos interneto puslapis skelbia, kad aštuonkampis kryžius kaip ordino simbolis reiškia aštuonis Jėzaus Kalno pamokslų palaiminimus. Ordino riteris drašinamas sakiniu iš laiško efeziečiams: „Visų pirma, pasiimk tikėjimo skydą, kuriuo gali užgesinti visas ugnines piktojo strėles.“ (Plg. su informacija, pateikta organizacijos interneto puslapyje: *Der Johanniterorden*, <<https://www.johanniter.de/johanniterorden/>>). Vis dėlto, kaip užsiminta ir anksčiau, bendras johanitų religingumas rodo, kad šis požiūris yra labiau formalus nei realiai praktikuojamas (plg. Gajauskas 2023: 21).

ukrainiečių kalba *Gideons International* išleistos Biblijos ir neokreacionisto daktaro Wernerio Gitto egzempliorius rusų kalba „А другие религии?“ (pirmas originalus leidimas vokiečių kalba 1991 metais). Knyga pažymėta antspaudu, liudijančiu, kad ji priklauso netoli Dresdeno esančio Bischofswerdos miestelio evangelikų baptistų bendruomenei. Buvo nurodytas ir telefono numeris. Knygos viršelyje, kurį sukūrė vokiečių menininkas Dieteris Ottenas po to, kai leidėjo prašymu jis susipažino su rankraščiu, buvo pavaizduotas miniatiūrinis pasaulis: iš vienas ant kito sustatytų cukraus kubelių suformuotas labirintas ir ne didesnė nei kubelis, dvejojanti, kuriuo keliu eiti, žmogaus figūrėlė. Paveikslas paradoksaliai primena pabėgėlių stovyklą. Jų abiejų sienos daug aukštesnės už žmogaus būsto, beveik be langų, veiklos ir erdvės viena su kita lengvai supanašėja, daugybė akligatvių, gyvenimo situacijos požiūriu „išeities“ iš čia nėra. Palyginus Otteno pavaizduotą „tikėjimų labirintą“ su pabėgėlių stovykla, verta prisiminti kitą Gitto esė „Das sonderbarste Schiff der Weltgeschichte“ (2000), kurioje jis „moksliškai pagrindžia“ Nojaus arkos biblinės istorijos tikrumą. Kaip gelbėjimo, tik ne vien žmonių, bet ir „visų gyvūnų rūšių“, laivo, Nojaus arkos, matmenys galėtų būti palyginti ne tik su modernių laivų, transportinių keltuvų, bet ir su antrosios, socialiniam gyvenimui skirtos *Messe Dresden* salės matmenimis²¹.

Struktūrinius apribojimus arba vadinamąjį „struktūrinį smurtą“ (Tràn 2019: 82) tarp nuolatinių stovyklos gyventojų aiškiai atspindėjo jų pastangos išplėsti savo veikimo galimybių ribas. Viena moteris, šešiasdešimt ketverių rusų kalbos mokytoja, kurią kaip vertėjas dėl skausmų pilvo srityje greitosios pagalbos automobiliu lydėjau į ligoninę, skundėsi, kad jos sveikata susitvarkytų, jei tik turėtų galimybę išsivirti sriubos ar vištienos sultinio. Kitą kartą (kaip jau išskirta) moteris buvo pastebėtos vaikštančios kiemelyje prie ketvirtos salės, kuri šiaip nebuvo prieinama ilgiau stovykloje gyvenantiems pabėgėliams, kuria kaip rūkymo vieta naudojosi apsauga ir kurioje vis dėlto buvo šiek tiek augmenijos ir buvo galima judėti išilgai atidengto stiklinio Naujosios mėsinės sparno. Beveik kiekvieną rytą antros salės kieme, žaidimų aikštelėje buvo galima pastebėti tris ar keturis jau pensinio amžiaus, bet stiprius sportuojančius vyrus. Jų pratimai buvo šiek tiek juokingi ar net absurdiški, nes savo veiksmais jie atkurdavo įsivaizduojamą kartais gimnastikos, kartais treniruoklių salę. Visoje ilgalaičių gyventojų stovyklos teritorijoje nebuvo nė vieno lango (išskyrus langus išėjimų galuose) ir visiškai nebuvo augalų. Augo viena mažytė, ne daugiau nei dviejų sprindžių, į plastikinį pusiau perpjautą butelį

²¹ Gitto analizėje „Das sonderbarste Schiff der Weltgeschichte“ (2000) Nojaus laivo palyginimas nors ir orientuojamas į modernius „Nils Holger son“ ir „Peter Pan“ laivus, bet pateikiami ir kitų, kaip antai „Titaniko“, „Queen Mary II“, matmenys ir pajėgumai. „Gelbstinti“ nuo Dievo pykčio Nojaus arka (metrais: ilgis – 131, plotis – 22, aukštis – 13) galėtų būti palyginta ir su antrąja, valgymai, žaidimams, prausimuisi, trumpai tariant, ilgesniam laikui pasilikusių pabėgėlių gyvenimui skirta stovyklos sale (180 m ilgio, 25 m pločio ir iki 9,2 m aukščio).

pasodinta ir lauke, prie išėjimo į kiemą, už durų staktos pastatyta saulėgraža. Vienai johaničių surengus piešimo užsiėmimą, dideli kartono lapai vaikų rankose prisipildė miškų, sodų ir pievų, tačiau didžiulis augalų poreikis šio centro vadovybės taip ir nebuvo apmąstytas²². Vienas iš argumentų, kodėl stovykloje nėra augalų, buvo tas, kad jų yra daug teritorijoje aplink *Messe Dresden* kompleksą.

Kad kultūrinis santykis su kitais gali pasireikšti kaip tiek fizinis, tiek egzistencinis išėjies ieškojimas, rodo Georgijaus²³ pavyzdys. Tą poną pamačiau, kai atvykau dirbti balandžio viduryje ir palikau jį ten liepos viduryje, išeidamas iš *Ankunftszentrum*. Visus tris mėnesius kiekvieną dieną mačiau jį, sėdintį ant sofos šalimais biliardo stalo, su kepuraitė nuo saulės, sportiniu kostiumu, juoda striuke, žila neilga barzda. Georgijus visada sėdėjo vienas, šalia vaikai žaidė biliardą, kartais sėdėjo kiti vaikai, labai retai suaugusieji. Jis su niekuo nebendravo. Kadangi stipriai šlubavo, buvo senas (galėjo būti ne mažiau kaip aštuoniasdešimties metų) ir vienišas, be lydinčių asmenų, jį bandyta perkelti į *Wohnheim*, bet gyventi kartu su kitais „savo amžiaus“ asmenimis jis nenorėjo. Bandyta rasti išeitį – skirti globėją, tačiau Georgijus norėjo gyventi be pagalbos. Kartą Georgijus manęs, dirbančio *Die Ausgabe*, paklausė, ar negalėčiau jam parūpinti vaikščiojimo lazda. Rėmimosi kėdės jis nenorėjo. JUH būstinėje kaip tik viena lazda visą mėnesį stovėjo atremta kampe į sieną. Aš paprašiau padalinio vadovo, kad tą lazda duotų vyrui. Kai ją atnešiau ir pasakiau, kad JUH vyresnybės įsakymu lazda jis gali naudotis tik tol, kol bus stovykloje, o jei išvyks, turės grąžinti (toks buvo atsakas į prašymą), vyras lazdos atsisakė.

Kadangi stovyklos darbuotojai, taip pat johanitai dažnai keitėsi ir jų gretas papildydavo nauji asmenys, neatsitiktinai kitas vienvėdis pavyzdys „atkeliavo“ į stovyklą iš miesto. Vieną dieną užėjau į *Die Johanniter* būstinę, kurioje mano bendradarbiai man pristatė pradedantį čia dirbti Hansą. Tai buvo, mano manymu, vyras, kuriam – tarp šešiasdešimties ir septyniasdešimties metų, šiek tiek praplėkęs, žilas, „einšteiniskai“ pasišiaušęs, turėjo ūsus, dėvėjo kostiumą, kuris buvo jam per didelis, ir ėjo keistai pakrypęs į šoną. Aš nusivedžiau jį į antrą salę, kad kartu „darytume *Runde*“ ir viską aprodyčiau. Mesėjome, vyras smagiai ir greitai kalbėjo, bet į mano rodomą erdvę kreipė mažai dėmesio. Tik eidamas antrą ratą aš pastebėjau, kad Hansas jau kažkelintą kartą mane verbuoja dalyvauti Ludwigo Erhardo fondo konkurse, į kurio rengiamą konferenciją jis „buvo pakviestas dalyvauti“ prieš dvidešimt metų. Vėliau mano kolegos man pranešė, kad Hansas (taip dažnai dėl

²² Tai, kad egzistuoja ignoruojamos gyvenimo stovykloje išplėtimo ribos, savaip patvirtino sodo tipo *trambolinas* (vok. *Garten trampolin*) (su aptvara). Jo naudojimo instrukcijoje buvo saugumo reikalavimas statyti tik ant smėlio arba ant žolės, bet stovykloje, lauke jis buvo statomas ant asfalto. Žolės kiemelyje net nebuvo, o smėlio maišų vyresnybė nors ir pažadėjo, bet atgabenti nepasirūpino. Savita saugumo priemonė buvo prie trambolino budintis johanitas.

²³ Vardai straipsnyje pakeisti.

neapdairumo atsitinka vienišiams žmonėms) jiems išsipasakojo, kad turi socialinį globėją, gyvena vienas, neturi šeimos ir nėra toks senas, kaip atrodo. Vienas kolega man aiškino (beje, gerokai vyresnis už „naujoką“), kad Vokietijoje socialinis globėjas skiriamas tik kraštutiniams atvejais. Hansas, kažkada ekonomistas, stovykloje daugiau nepasirodė.

Asmeniškiesnio ir kultūriškai prasmingesnio santykio ieškojimu anapus formalių taisyklių laikymosi išsiskyrė santykis su nuolatinio stovyklos gyventoju Kirilu. Mes susipažinome jam išėjus parūkyti į kiemelį. Jis pasidalijo su manimi nusivylimu Vladimiru Vladimirovičiumi Putinu („Сволочь Путин... подвел“) ir papasakojo, kad Dresdene jau yra gyvenęs prieš šešiasdešimt metų – kai tarnavo sovietų armijoje, buvo gavęs čia paskyrimą. Dabar atvyko su žmona. Mums pasikalbėjus ir pradėjus sveikintis kaip pažįstamiems, septyniasdešimt aštuonerių metų Kirilas ėmėsi savotiško žaidimo. Kiekvieną kartą, kai pamatydavo mane dirbantį *Die Ausgabe*, jis ateidavo ir sakydavo: „Дай полотенце...“ Kirilas žinojo tvarką – būtinosios higienos priemonės išduodamos tik atvykus ir vieną kartą, o rankšluostį, miegmaišį ir antklodę galima pasikeisti atnešus panaudotą. Gavęs atsakymą, kuriuo buvo priminta apie taisykles, jis nepatenkintas modavo ranka ir nueidavo. Tai pasikartojo daug kartų. Gal po savaitės, kai Kirilas žaidė šį „žaidimą“, sandėlyje buvo dėliojama išskalbta patalynė ir aš pastebėjau, kad esama nestandartinių, nevienspalvių, geros kokybės, nors anksčiau naudotų audeklų. Vienas jų buvo didelis paplūdimio rankšluostis, kuriame pavaizduotas giedras oras prie jūros ir tuo besimėgaujanti pusnuogė moteris. Nepaisant to, kad esu feministinių pažiūrų, o mano aprašomas gestas ir toliau tildytų ir slėptų gerai žinomą „kultūrinį skandalą“ bei jo pasekmes (plg. Niall 2004: 134), rankšluostį ponui Kirilui padovanojau. Tas veiksmas buvo sąmoningai parodomasis, tik ne ta prasme, kad pritarčiau tokioms pažiūroms (vienos abstrakčios moters, kuri išpildys visų vyrų norus, garbinimui ir juo paremtiems, žmogiškumą praleidžiantiems susitarimams ir veiksams prieš konkrečius asmenis) ar pašiepčiau jo vyriškumą. Aš atsakiau jam į jo prašymą reaguodamas į socialines ir istorines aplinkybes, kurių neišvengiama dalimi mes buvome.

Vis dėlto „susitarimas“ prieš „kitą lytį“ pasireiškė ne tarp gyventojų, o tarp apsaugos (SDF apsaugos firmos) darbuotojų. Mano kolegė, su kuria dažnai budėjau *Die Ausgabe*, man papasakojo, kaip vienas iš apsaugos darbuotojų tyčia, kad ji girdėtų, kitam SDF darbuotojui pasakojo apie tai, kad Heidenau, JUH būstinėje šalia Dresdeno, „tuailete išdulkino“ jos kolegę. Kitą kartą santykis su apsaugos darbuotojais virto nepatogia situacija, kai jie iš vadovybės gavo įsakymą pagelbėti pernešti nedidelės pabėgėlių grupelės nešulius (grupelė buvo nepasiruošusi keliauti, turėjo daug nešulių, kai kurie buvo maišuose, reikėjo pagalbos pernešti juos į tramvajaus stotelę). SDF to daryti pabrėžtinai nenorėjo, nešuliai krito jiems iš rankų, iš neatsargiai stumiamo vežimėlio, o kai paprašiau daiktus saugoti, jie atšovė, kad

nedirba nešikų darbo. Jie buvo itin išdidūs ir sykiu pažeidžiami. Tą savaip parodė ir situacija ketvirtoje salėje prie miesto valdžios įrengto vaikų žaidimų kampo. Toje vietoje dažniausiai budintis ir, reikia pripažinti, nieko neveikiantis apsaugos darbuotojas buvo paprašytas sutvarkyti žaidimų kampą. Išgirdęs kreipimąsi (mandagų „ar galėtumėt“) darbuotojas netrukus ėmė girtis savo išskirtiniu seksualiniu pajėgumu, nes, girdi, įkopęs į šeštą dešimtį jis susilaukė jau penkto vaiko. Jam buvo labai svarbu tris kartus pakartoti, kad jo seksualinė vyriška galia itin didelė, kad ją įrodo vaikų turėjimas. Tuo pokalbiu, manytina, buvo siekta parodyti, kad jam yra natūralu rūpintis vaikų žaislais ir jo orumas nebus pažeistas. Netrukus po to jis nuėjo tvarkyti kampo, kuriame žaislus išrūšiavo ir sutvarkė itin atidžiai. Kad jis ir dauguma apsaugos firmos SDF darbuotojų buvo „afganistaniečiai“ ir „musulmonai“, patvirtino ne tik mano kolegos, bet ir toliau nuo ketvirtos salės šurmulio stovinti nedidelė vadinamoji SDF maldų palapinė (vok. *Gebets Zelt SDF*). Vis dėlto per visą laiką neteko nė karto pamatyti nė vieno besimeldžiančio asmens, ji visiškai nebuvo valoma, ant jos grindų buvo tumulai dulkių, o kilimėliai gulėjo „sumesti“ visada taip pat netvarkingai. Kartą bendravau su kolega stovyklos kiemelyje ir prie mūsų prisėdo SDF pamainos vadovas, kuriam buvo įdomu, kad universitete studijavau religijas. Tuo metu buvo praėję beveik metai nuo Talibano valdžios sugrįžimo Afganistane, neseniai buvo įvestas griežtas moterų aprangos šalyje kodas. Kai aš paklausiau, ką jis mano apie moterų teisių ribojimus Afganistane, jis atsakė, kad tai – *vidinis* valstybės reikalas.

Paskutinės istorijos, kurių dėmesio centre atsidūrė SDF firmos darbuotojai, neleidžia likti nuošalyje per saugų liudininko atstumą, o reikalauja paaiškinti, koks yra liudijimo santykis su liudijamu įvykiu. Po 2015 metų pabaigos įvykių Kelne, po daugybės kitų nusikaltimų (Diehl 2019; Thumann 2016), atsižvelgiant į Dreseno technikos universiteto Hannos Arendt totalitarizmo tyrimų instituto leidinių skelbiamą informaciją, kad musulmonai yra labiausiai nepageidaujama socialinė grupė (Pickel, Yendell 2021), galima įsivaizduoti, kaip aukščiau pateikta informacija gali veikti viešąją nuomonę. Visgi aptarti įvykiai nevyko vakuume, bet socialinėje erdvėje, kurioje dirbo skirtingiausių kultūrinių tapatybių su įvairiais socialiniais kontekstais žmonės. Kitaip tariant, iš skirtingiausių įstaigų susidedantis atvykimo centras atrodė kaip sėkmingai realizuojantis Vokietijoje tokią populiarią daugiakultūriškumo ideologiją. Vis dėlto kad ta ideologija buvo pritaikyta formaliai, nepasirūpinant jos sistemos ir realių pabėgėlių poreikių santykiais, liudija daugelis straipsnyje pasakojamų istorijų. Nepakanka vien pastatyti viešai maldų palapinę ir tikėtis, kad ten bus pradėta melstis, arba skirti apsaugos darbuotojams nešimo darbą, prieš tai nepaaiškinus socialinio ir kultūrinio jų vaidmens pabėgėlių atvykimo centre. Akivaizdu, kad derybų su vaikais nepraktikavimas, romų pavadinimas čigonais, jaunų vyrų išskyrimas iš pabėgėlių, seno žmogaus poreikių ignoravimas galiausiai iš

esmės prasilenktų su johanitų, kurie taip dažnai pasisako už tvirtas šeimos vertybes, ideologija.

Liepos viduryje, man paliekant darbo vietą atvykimo centre, ten buvo likę apie šimtas būsto laukiančių pabėgėlių. Nuo stovyklos atidarymo kovo viduryje iki jos uždarymo liepos pabaigoje miesto mugės patalpose gyveno ir būsto laukė apie šeši šimtai Ukrainos karo pabėgėlių²⁴. Kai kitą kartą, 2023 metų kovo 3 dieną, lankiausi *Messe Dresden*, ten vyko viena svarbiausių regione ir nuo „tvirtos šeimos“ ideologijos vargiai atsiejama šventė *Haus. Die große Baummesse* („Namas. Didžioji statybų mugė“). Eidamas per skirtingas sales pastebėjau, kad parodoje mažai dėmesio skirta interjerui, jos įvairovę nusako grumtynės su sniegu, lietumi, vėjais, klimatu, kuris nevaldomas ir keičiasi, bei sunkiai pažabojamomis energijos kainomis. Paroda kalbėjo pabėgėlius natūraliai persekiojančių negandų pavadinimais. Atrodė, kad jei ji vadintųsi ne „Namas“, o „Pabėgėlis“, tai būtų pasakojimas iškart apie namų praradimą ir jų suradimą. Nors sukurtas filosofiskai ir ekonomiškai vienas stipriausių santykių su vieta, statymu ir namais, Vokietijos ir kitoms pažangioms visuomenėms dar labai trūksta pabėgėlius ir visuomenę su jų geriausiomis ypatybėmis integruojančių metodikų ir iniciatyvų.

LITERATŪRA

- Apelblat, M. Roma in Ukraine: Joining the fight against Russia's invasion while facing prejudices. *The Brussels Times*, paskelbta 2023 03 13, <www.brusselstimes.com/404394/roma-in-ukraine-joining-the-fight-against-russias-invasion-while-facing-prejudices> [žiūrėta 2024 02 25].
- Barber, Elizabeth. What Would It Mean to Treat Animals Fairly? *The New Yorker*, paskelbta 2023 12 16, <<https://www.newyorker.com/culture/the-weekend-essay/what-would-it-mean-to-treat-animals-fairly>> [žiūrėta 2024 03 06].
- Baumesse HAUS 2023: Die besten Ideen zum Bauen, Sanieren, Einrichten und Energiesparen. *Sächsische Zeitung*, paskelbta 2023 02 20, <<https://www.saechsische.de/anzeige/baumesse-haus-2023-die-besten-ideen-zum-bauen-sanieren-einrichten-und-energiesparen-30208.html>> [žiūrėta 2024 02 25].
- Bismarck Von, Beatrice. *Das Kuratorische*. Leipzig: Spector Books, 2021.
- Crowe, David M. *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. New Yourk: St. Martin's Griffin, 2007.
- Diehl, Jörg. Hunderte Opfer, fast keine Täter. *Spiegel*, paskelbta 2019 03 11, <<https://www.spiegel.de/panorama/justiz/koelner-silvesternachternuechternde-bilanz-der-justiz-a-1257182.html>> [žiūrėta 2024 02 25].
- Eilfeld, Detlef, Häscher, Jochen. *Das Dresdner Brunnenbuch – Wasser in seiner schönsten Form. Band II*. Dresden: SV Saxonia Verlag, 2016.
- Fichtner, Sarah; Tràn Handlung, Hoa Mai. *Spielräume von Kindern in Gemeinschaftsunterkünften. Zwischen Sandkasten und Abschiebung. Zum Alltag junger Kinder in Unterkünften für Geflüchtete*. Opladen, Berlin, Toronto: Verlag Barbara Budrich, 2019.
- ²⁴ Kita miesto rotušės pranešimo dalis skelbė, kad per pirmą pusmetį į Dresdeną gyventi buvo priimti 9 687 pabėgėliai: 9 215 iš Ukrainos ir 383 prieglobsčio ieškantys iš kitų šalių, tarp jų 89 asmenys iš Afganistano. Palyginti su praėjusiais metais priimtų gyventi pabėgėlių skaičius išaugo devynis kartus. Žr. Ukraine-Hilfe: Messe und zwei Schulsporthallen werden in Sommerferien geräumt. *Dresden.de*. 2022 07 12, <www.dresden.de/de/rathaus/aktuelles/pressemitteilungen/2022/07/pm_039.php>

- Foucault, Michel *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books, 1995.
- Frank, Anne. *Tagebuch*. Fischer, 1992.
- Gajauskas, Auridas. Apie COVID-19 tyrimų centrą Dresdeno kultūros rūmuose, jo lankytojus ir tyrimus iš testuotojo perspektyvos. *Darbai ir dienos*, 2023, t. 80, 15–30.
- Garfinkel, Harold. *Studies in Ethnomethodology*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1967.
- Gitt, Werner. *A opyzue penuzuu?* Bielefeld: Christliche Literatur Verbreitung, 1991.
- Gitt, Werner. *Das sonderbarste Schiff der Weltgeschichte*. Basel: Immanuel-Verlag, 2000.
- Kenrick, Donald. *Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies)*. US: The Scarecrow Press Inc., 2007.
- Lewy, Guenter. *The Nazi Persecution of the Gypsies*. Oxford University Press, 2000.
- Niall, Lucy. *A Derrida Dictionary*. Blackwell Publishing, 2004.
- Margalit, Gilad. *Germany and Its Gypsies*. University of Wisconsin Press, 2002.
- Mokre, Monika. “Young Strong Men Should Be Fighting” – The Vulnerability of Young Male Refugees. *Embodied Violence and Agency in Refugee Regimes. Anthropological Perspectives. Forced Migration Studies Series*, Sabine Bauer-Amin, Leonardo Schiocchet, Maria Six-Hohenbalken (eds.), Bielefeld: transcript Verlag, 2022.
- Pickel, Gert, Yendell, Alexander. Rechtsextreme, rechtspopulistische und fremdenfeindliche Einstellungen in Sachsen. *Rechtsextremismus und Rechtspopulismus in Sachsen*. Steffen Kailitz. Dresden: Sächsische Landeszentrale für politische Bildung, 2021.
- Pym, Richard J. *The Gypsies of Early Modern Spain, 1425–1783*. UK: Palgrave Macmillan, 2007.
- Radu, Loanid. *The Holocaust in Romania. The destruction of Jews and Gypsies under the Antonescu regime, 1940–1944*. Chicago: Ivan R. Dee Publisher, 2000.
- Schenk, Arnfrid. Sinti und Roma in der Schule: Wer kommt mit? *Zeit. Online*, paskelbta 2023 04 03, <www.zeit.de/2023/14/sinti-roma-schule-diskriminierung-studie/seite-3> [žiūrėta 2024 02 25].
- Scott, Penelope; Trang Le, Thi Huyen. “It’s child’s play – or is it?” Play, conflicts and relationship networks among children in a reception centre. *Zwischen Sandkasten und Abschiebung. Zum Alltag junger Kinder in Unterkünften für Geflüchtete*. Opladen, Berlin, Toronto: Verlag Barbara Budrich, 2019.
- Star, Susan Leigh. Infrastructure and ethnographic practice: working on the fringes. *Scandinavian Journal of Information Systems*, 2002, vol. 14 (2), 107–122, <<http://aisel.aisnet.org/sjis/vol14/iss2/6>> [žiūrėta 2024 02 25].
- Thumann, Michael. Sarrazinieren über Köln. *Zeit Online*, paskelbta 2016 01 08, <<https://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-01/islam-rolle-mann-frau-tuerkei-integration-tradition>> [žiūrėta 2024 03 06].
- Trần, Hoa Mai. Ethisch-reflexive Auseinandersetzungen im Forschungsprozess. *Zwischen Sandkasten und Abschiebung. Zum Alltag junger Kinder in Unterkünften für Geflüchtete*. Opladen, Berlin, Toronto: Verlag Barbara Budrich, 2019.
- Vonnegut, Kurt. *Slaughterhouse-Five, or, The Children’s Crusade: A Duty-Dance with Death*. Great Britain: Jonathan Cape Ltd, 1970.
- Wihstutz, Anne (Hsg). *Zwischen Sandkasten und Abschiebung. Zum Alltag junger Kinder in Unterkünften für Geflüchtete*. Opladen, Berlin, Toronto: Verlag Barbara Budrich, 2019.
- Wright, Lawrence. The Elephant in the Courtroom. *The New Yorker*, paskelbta 2022 02 28, <<https://www.newyorker.com/magazine/2022/03/07/the-elephant-in-the-courtroom>> [žiūrėta 2024 03 06].

Auridas Gajauskas
Independent Curator, Lithuania

ABOUT THE UKRAINIAN WAR REFUGEE ARRIVAL CENTRE SITUATED ON THE PREMISES OF THE MAIN EXHIBITION VENUE AND THE REFUGEES THEMSELVES FROM THE STAFF PERSPECTIVE

SUMMARY. This article is intended to provide an overview of the structure and operation of the Ukrainian War Refugee Arrival Centre, which was established in the main exhibition venue of the city of Dresden, Messe Dresden, in spring and summer 2022, from the perspective of its staff. The article first focuses on the history of the building and its location in the city, then reviews its infrastructure and the general features of its operation. Although the refugees' stay at the centre was treated and organised by the city authorities as short-term, many of them stayed there for more than three months. This contributed to the quality of life of the refugees, and the centre itself is approached in the article in a more ambiguous way, as a 'camp'. The article focuses on the relationship between the children and other refugees and the staff of the 'camp', reviewing trends in the expression of structural violence, as well as the limits of multiculturalism ideology. It also briefly reflects on the relationship between the founder of the arrival centre, the organisation Johanniter Unfall Hilfe, and the practical conditions for improving the operational possibilities of the 'camp'.

KEYWORDS: Harold Garfinkel, Das Ankunftszentrum, Johanniter Unfall Hilfe, Kurt Vonnegut, Messe Dresden, Werner Gitt, Hans Erlwein.